

Засновано на реальних подіях: українське історичне кіно початку ХХІ ст.

Based on Real Events: Ukrainian Historical Cinema of the Early XXI Century

Лариса Єпик¹

Larisa Yepik

¹ *Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University*

87 Romenska Street, Sumy, 40002, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.75-14](https://doi.org/10.22178/pos.75-14)

LCC Subject Category:
DK508-508.95

Received 20.09.2021
Accepted 20.10.2021
Published online 31.10.2021

Corresponding Author:
larusyabarabash2017@gmail.com

© 2019 The Author. This article
is licensed under a Creative
Commons Attribution 4.0 License

Анотація. В статті надано аналіз розвитку українського історичного кіно початку ХХІ століття через призму формування жанру в новітніх соціально-економічних та політичних умовах. Розглядається визначення історичного кіно, його основні риси, проблема ідентичного відображення реальних подій в ігрових фільмах.

Автор узагальнює і доповнює визначення історичного кіно як жанру кіномистецтва, визначає його головні риси. Історичний художній фільм має свої особливості і одна із головних полягає в тому, що він не повинен відображати події минулого, або сьогодення із повною історичною документальністю, зберігаючи в той же час так званий «дух епохи» завдяки костюмам, локаціям, реквізиту, мові. Завдання цього жанру полягає в показі героїв, або героя на тлі епохи, історичних подій через світосприйняття окремих осіб, які можуть бути реальними, так і результатом режисерського вимислу. Художній історичний фільм виглядає як твір на історичну тему, у якому присутні реальні і надумані персонажі, останні при тому можуть бути головними героями, а реальні другорядними. Це твір насичений не стільки спробами екранізувати події на документальній підставі, скільки реконструювати певні історичні події на основі документів, але із авторським-режисерським прочитанням.

У статті охарактеризовано українські кінострічки засновані на історичних подіях, розглядається проблема достовірності історичних процесів, відображених в українському кінематографі, особливості формування образу героя. Історичні фільми є незамінним елементом в процесі національно-патріотичного виховання, відображенні історичних подій, які були довгий час замовчувані офіційною історичною наукою за радянських часів, засобом формування національної ідентичності та історичної пам'яті.

Ключові слова: історичне кіно; сучасний український кінематограф; герой; патріотичне виховання; історична пам'ять.

Abstract. The article provides an analysis of the development of Ukrainian historical cinema at the beginning of the XXI century through the prism of genre formation in the latest socio-economic and political conditions. The definition of historical cinema, its main features, the problem of identical reflection of real events in feature films are considered.

The author summarizes and complements the definition of historical cinema as a genre of cinematography, defines its main features. A historical feature film has its own characteristics and one of the main is that it should not reflect the events of the past or present with full historical documentation, while maintaining the so-called «spirit of the era» through costumes, locations, props, language. The task of this genre is to show the heroes, or the hero against the background of the era, historical events through the worldview of individuals, which may be both real, and the result of director's imagination. A feature historical film looks like a work on a

historical theme, in which there are real and fictional characters, the latter can be the main characters, and the real - supporting. This work is full not so much of attempts to screen events on the documentary basis, as to reconstruct certain historical events on the basis of documents, but with an author's-director's viewing.

The article describes Ukrainian films based on historical events, considers the problem of reliability of historical processes reflected in Ukrainian cinema, the peculiarities of the formation of the image of a hero. Historical films are an indispensable element in the process of national-patriotic education, a reflection of historical events that have long been silenced by official historical science in Soviet times, a means of forming national identity and historical memory.

Keywords: historical cinema, modern Ukrainian cinema, hero, patriotic upbringing, historical memory.

ВСТУП

Процес формування історичної пам'яті, національної ідентичності є доволі актуальним для України протягом всього періоду після проголошення незалежності. Об'єктивні фактори, як-от переписування історії, замовчування, або недостовірне подання історичної інформації, насамкінець, існування цілих пластів так званої «невідомої історії» призвели до вкрай негативних наслідків, серед яких і втрата цікавості до історії вітчизни в тому числі. Історія не може існувати тільки у вигляді специфічного реконструювання (уроки історії в школі, ЗВО, транслявання певних ідеологічних постулатів владою), вона має бути частиною суспільного світосприйняття. У цьому сенсі саме кінематограф із його потужними засобами впливу на людську свідомість повинен стати і стає носієм історичного знання, засобом патріотичного виховання.

Ми ставили за мету проаналізувати сучасні визначення історичного фільму, визначити проблеми українських стрічок які засновані на історичних подіях з точки зору достовірності, популярності серед глядацької аудиторії та касовості. Вважаємо, що українське історичне кіно при певних здобутках за останні роки не стало популярним жанром через низку суб'єктивних та об'єктивних причин, які ми спробуємо проаналізувати.

Проблематика історичного, чи патріотичного кіно, з нашої точки зору, є малодослідженою. Найбільш потужним дослідженням цієї тематики є книга Л. Брюховецької «Кіномистецтво» [1], у якій авторка надає визначення героїчного кіно, аналізує розвиток його у українському кінематографі за останні роки. Окремі аспекти історичного кінематографу досліджував М. Кацуба [2, 3]. У «Нарисах з історії кіномистецтва» [7] аналізується українське

кіно з точки зору національної ідентичності, створення героїчних образів, особливостей створення історичних кінострічок. У проведеному нами раніше дослідженні [5], історичне кіно розглянуте з точки зору формування образу героя у сучасному українському кінематографі.

Можемо констатувати, що більшість дописів про сучасний український кінематограф – це рецензії на окремі фільми, що недостатньо для усвідомлення загальних напрямів, проблематики розвитку цього жанру.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Українське кіно на початку XXI століття зіткнулося із багатьма реальними викликами, серед яких – відсутність достатнього фінансування, втрата глядацьких симпатій, складнощі із вибором сценаріїв. При цьому ж ґрунтовні дослідження української історії, українсько-російська війна підштовхнули українських режисерів до продукування історичного кіно.

Історичне кіно має свої особливості без урахування яких жодна стрічка не може розраховувати на глядацький успіх і касові збори. Ми спробуємо розглянути визначення історичного кіно, його основні риси, проблему ідентичного відображення реальних подій в ігрових фільмах. З цієї точки зору є цікавим проаналізувати причину неокупності більшості історичних стрічок.

Історичне кіно має свої особливості на яких наголошували теоретики кіно і представники кінематографічної спільноти. Так, в енциклопедичному словнику «Кіно» 1986 року ми знаходимо наступне визначення історичного фільму: «Твір кіномистецтва, сюжет якого заснований на зображенні реальних подій і, як

правило, реальних персонажів історичного минулого». Там же визначалося і розгляд предмета історичного художнього кінематографа «з позицій дійсного історичного знання, відтворення його конкретності відповідно до логіки суспільного розвитку» [6].

На нашу думку, художні історичні фільми – це набагато більший перелік стрічок, які можна впевнено відносити до цього жанру. На відміну від кіно-документалістики, ігрове кіно, мабуть, не повинно йти шляхом ідентичного відображення історичної події, на кшталт «на основі архівних документів». В даному жанрі історичність подається через костюми, декорації, мовленеві особливості. Але художній історичний фільм – це все ж таки більше історія героя, чи героїв. Наскільки ця історія на тлі реальних історичних подій буде цікава глядачу, співзвучна з його внутрішніми уподобаннями – настільки фільм буде популярним, обговорюваним і комерційно вигідним проектом. При цьому ж, звичайно, ж відверті історичні помилки, так звані «ляпи», можуть і призводять до негативних оцінок критиків і глядачів.

Певну хронологічну послідовність, сценарні особливості можна прослідкувати проаналізувавши найбільш популярні українські історичні фільми останнього часу, а саме, «Захар Беркут», «Крути, 1918», «Чорний ворон», «Кіборги. Герої не вмирають». З точки зору зображення реальних історичних подій, створення образу головного героя, або героїв – ці фільми мають багато спільного.

«Захар Беркут» – екранізація однойменного твору І. Франка створена А. Сеїтаблаєвим та Д. Віном. Це, звичайно, не відтворення ідентичних історичних подій, скоріше художнє переосмислення боротьби українського народу проти монгольської навали. Стрічка була створена за канонами американського бойовика, що привернуло до неї увагу, дало непогані касові збори, при тому не применшило, на наш погляд, її художньої цінності. Головні ідеї, вкладені І. Франком у його твір, були вдало збережені режисерами, не втрачено автентичності завдяки пейзажам, костюмам, атрибутиці. Образ головного героя, захисника вітчизни, органічно вписаний у спільноту, не є поодиноким, навпаки, існує, живе і діє завдяки порозумінню із своїми близькими.

Тема захисту вітчизни продовжена у фільмі «Крути. 1918» (режисер О. Шапарев). Ця стрі-

чка не претендує на ідентичне відтворення історичних подій, тим не менше історія захисту станції Крути гімназистами та учнівською молоддю Києва від більшовицької навали показана із дотриманням офіційної історичної версії. Автори сценарію створили образ головних героїв, Андрія та Олекси, романтичних молодих людей, які роблять вибір між особистим щастям і громадським обов'язком. Вони, тим не менше, не є відокремленим від спільноти яка їх підтримує і завдяки якій вони перетворюються із хлопчиків на чоловіків – захисників вітчизни. Стрічка акцентує увагу глядачів на проблемах морального вибору, порядності і вірності ідеалам. Протистояння між українськими і більшовицькими військами безумовно співвідноситься і з подіями російсько-української війни, яка триває і по сьогодні. Саме наближеність до сучасності, упізнаваність образів, історична паралель із загиблими і зоні проведення ОСС, зробила «Крути. 1918.» популярним історичним фільмом.

Продовженням теми боротьби проти більшовиків є стрічка «Чорний ворон» (режисер Т. Ткаченко) за романом українського письменника В. Шкляра. Історія Холодноярської республіки, Української революції подані через призму життя головного героя. Фільм, як і першоджерело, насичений ідеологічною складовою, має чітке розмежування на «свій-чужий», тому сприймається як розповідь про одну із сторінок української історії, але, звичайно, не як джерело до вивчення історії України [4].

Фільм про війну, яка болюча для кожного українця, про нових героїв України, які живуть, чи жили поруч із нами – це «Кіборги. Герої не вмирають» А. Сеїтаблаєва. Це стрічка про події новітньої історії України, але це, швидше, героїко-патріотичне кіно, мета якого не стільки показати конкретний епізод російсько-української війни, скільки показати творення нової генерації захисників вітчизни. Стрічка дає можливість прослідкувати за головними героями, зрозуміти їх внутрішній світ, їх роздуми і переживання. Фільм вийшов у 2017 році і за два вікенди зібрав понад 15 мільйонів гривень.

Принадгідно зауважимо, що проблема касовості українських фільмів залишається першочерговою.

ВИСНОВКИ

Українське історичне кіно початку XXI століття – це доволі цікавий і різноманітний перелік стрічок, кожна із яких має свої сценарні, стилістичні особливості і, при цьому, з нашої точки зору, відображає історичні події події через призму бачення авторів, враховуючи іноді сучасні політичні віяння ніж через обґрунтування дійсними історичними документами. Ігрове кіно повинно бути саме таким, якщо ми ставимо на меті не тільки показати певні історичні події, а й отримати касові збори.

На жаль, практика українського кінопрокату доводить, що жодний із згаданих нами фільмів у прокаті не окупився. Ми бачимо тут кілька причин – це і сформоване ставлення до кіно як до розваги, втрата цікавості до вітчиз-

няного кінематографу, слабка, або недостатня промоція стрічок ну і, звичайно, якість самої кінопродукції. Автори сценарію і режисери повинні враховувати сучасні світові тенденції у кінематографі для того щоб вітчизняна продукція була конкурентно спроможною і затребуваною. У цьому сенсі варто, можливо, згадати «Захара Беркута», який за стилістикою більше схожий на голлівудський бойовик, ніж на традиційний історичний фільм, тим більше на свою ранню версію, що йому неодноразово закидали. Тим не менше, ця стрічка мала успіх у молоді, була обговорюваною, отримала позитивні відгуки. Тому, проблема українського кіно ще й в тому, що цікаві теми, яких досить багато, мають бути цікаво реалізовані. Тим більше, що українська історія – це неосяжний перелік насправді героїчних подій і надзвичайних героїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Briukhovetska, L. (2011). *Kinomystetstvo* [Cinematography]. Kyiv: Lohos (in Ukrainian)
[Брюховецька, Л. (2011). *Кіномистецтво*. Київ: Логос].
2. Katsuba, M. (2013). Khudozhnie kino yak zasib formuvannia masovoi politychnoi svidomosti [Feature film as a means of forming mass political consciousness]. *Politychnyi menedzhment*, 1–2, 136–144 (in Ukrainian)
[Кацуба, М. (2013). Художнє кіно як засіб формування масової політичної свідомості. *Політичний менеджмент*, 1–2, 136–144].
3. Katsuba, M. (2015). Vplyv khudozhnoho kino na protses politychnoi sotsializatsii osobystosti [The influence of feature film on the process of political socialization of the individual]. *Hileia*, 101, 439–442 (in Ukrainian)
[Кацуба, М. (2015). Вплив художнього кіно на процес політичної соціалізації особистості. *Гілея*, 101, 439–442].
4. Sumarokov, A. (2019, September 12). "Chornyi voron": Misyvo istorii ["Black Crow": A mess of history]. Retrieved from <https://moviegram.com.ua/black-raven> (in Ukrainian)
[Сумароков, А. (2019, Вересень 12). «Чорний ворон»: Місиво історії. URL: <https://moviegram.com.ua/black-raven>].
5. Yepuk, L. (2020). *Ukrainske heroichne kino XXI stolittia: patriotychnyi i kulturolohichni vymiry* [Ukrainian heroic cinema of the XXI century: patriotic and culturological dimensions]. Retrieved from <https://www.sworld.com.ua/index.php/secciius3-23/32377-us03-059> (in Ukrainian)
[Єпук, Л. (2020). *Українське героїчне кіно XXI століття: патріотичний і культурологічний виміри*. URL: <https://www.sworld.com.ua/index.php/secciius3-23/32377-us03-059>].
6. Yutkevich, S. (Ed.). (1987). *Kino: Enciklopedicheskij slovar'* [Cinema: Encyclopedic Dictionary]. Moscow: Sovetskaya enciklopediya (in Russian)
[Юткевич, С. (Ред.). (1987). *Кино: Энциклопедический словарь*. Москва: Советская энциклопедия].
7. Zubavina, I. (Ed.) (2006). *Narysy z istorii kinomystetstva Ukrainy* [Essays on the history of Ukrainian cinema]. Kyiv: Intertekhnolohiia (in Ukrainian)
[Зубавіна, І. (Ред.) (2006). *Нариси з історії кіномистецтва України*. Київ: Інтертехнологія].